

УДК 330:339.137

В. А. Гайдук,
к. е. н., РВПС України НАН України

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано перехід до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку за рахунок підвищення рівня монетизації економіки. Розроблено заходи щодо створення достатнього рівня потенціалу національної економіки.

Transition is grounded to the investment-innovative model of development due to the increase of level of monetization economy. Measures are developed on creation of sufficient level of potential of national economy.

Ключові слова: грошова система, ефективність інститутів, конкурентоспроможність, монетизація, національна економіка, потенціал.

ВСТУП

Сучасні визначення національної конкурентоспроможності, які прийняті рядом офіційних організацій або пропонувані окремими вченими, за своєю сутністю відповідають загальному визначенню конкурентоспроможності як здатності компаній, галузей, регіонів і націй забезпечувати порівняно високий рівень доходів і заробітної платні та залишатися відкритими для міжнародної конкуренції. Під конкурентоспроможністю національної економіки найчастіше розуміють ступінь ефективності інститутів країни та урядових політик, які у довгостроковому плані відповідають рівню економічного зростання в рамках структури світової економіки в цілому

У ході вже давно триваючих дискусій з приводу визначення конкурентоспроможності національної економіки єдині підходи так і не були вироблені, хоча міжнародна економічна конкуренція стає більш гострою і, отже, потреба у дослідженнях конкурентоспроможності на різних рівнях та дослідження чинників, які її формують, все більш зростає. У макроекономічній системі, схильній до інфляції, виникає безліч проблем, що породжують одна одній подібно замкненому колу, і завдання уряду полягає в тому, щоб знайти "вузькі" місця, в яких це коло може бути розірване.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженням питань міжгалузевого і внутрішньогалузевого руху капіталів приділяли увагу такі радянські вчені, як: Аганбегян А.Г., Вигодський С.Л., Котов В.Н., Нікітін С.М., Рудакова І.Є., Сєдов В.І., та зарубіжні вчені, що працювали у межах теорії організації галузевих структур — Дж. Бейн, Р. Епштейн, Р. Кілпатрік, Р. Ланцилотті, Г. Мінз, Е. Мейсон, Д. Росс, Дж. Стіглер, Ф. Шерер.

Проблеми формування і розвитку конкурентного середовища в умовах перехідної економіки розглянуті у роботах С. Авдашевої, І. Акімової, З. Борисенко, Б. Буркинського, В. Гейця, Л. Доленка, М. Зверякова, Б. Кваснюка, Н. Розанової, С. Соколенка, С. Цухло, О. Яременка.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— обґрунтувати перехід до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку за рахунок підвищення рівня монетизації економіки;
— розробити заходи щодо створення достатнього рівня потенціалу національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасних умовах грошово-кредитна політика зводиться до обслуговування експортоорієнтованих галузей. Зосередження грошової маси в монополістів в умовах її обмеженого зростання загострює проблему недостатньої монетизації економіки. Наслідком є обмеження сукупного попиту, погіршення умов кредитування, гальмування інвестиційно-інноваційної діяльності, що веде до зменшення пропозиції на товарних ринках та інфляції [3, с. 22].

НБУ, крім обмеження зростання грошової бази, проводив стерилізаційні операції на валютних ринках, що пов'язано з прагненням обмежити зростання грошової маси. Проте стерилізаційні заходи НБУ не обмежували, а провокували інфляцію через погіршення умов виробництва товарів. Комерційні банки не можуть задовольняти зростаючий попит на кредити, а, крім того, їх ціна — висока. Спостерігається тенденція, що деякі клієнти банків починають шукати можливості отримувати позики за кордоном, де їх умови отримання значно вигідніші.

НБУ має сприяти формуванню грошової системи, спроможної в умовах стабільності національної грошової одиниці забезпечити сприятливі умови для економічного зростання. Проте, враховуючи значне відставання від рівня сучасних економік, темпи економічного зростання мають бути значно вищі або достатньо випереджаючі.

В умовах "виснаження" фінансової та грошової систем усі намагання забезпечити інноваційно-технологічний прорив та реалізувати будь-який найбільш вдалий інвестиційний проект — марні. Фінансові та грошові ресурси української економіки зіставні лише з коштами середньої міжнародної корпорації. Інвестиційний клімат в Україні не дає підстав сподіватись на масовий прихід іноземних інвесторів з об'єктивних та суб'єктивних причин.

Сучасна грошова система має забезпечити вільне перетікання коштів і забезпечити можливість оцінювати доцільність їх поточного та майбутнього використання. Формування портфеля активів має відбуватись через використання ставки процента і очікуваної доходності фінансових активів. Можливості фінансування майбутнього розвитку повинні оцінюватися шляхом комбінування активів у складі портфеля [1, с. 18].

В умовах, коли причину інфляції штучно пов'язують з монетизацією, виникає загроза для обмеження інвестиційних можливостей національної економіки.

Норма нагромадження (відношення інвестицій до ВВП) в Україні знаходиться на рівні 19—20%. В Європі норма нагромадження в період створення засад ринкової економіки сягала до 1979 р. 25%, в Японії в зазначений період — 30%. У сучасному Китаї норма нагромадження капіталу є постійно вищою — 25% і досягає в окремі роки 40% ВВП [2, с. 17]. Для переходу від інерційного до наздоганяючого розвитку слід досягнути норми нагромадження капіталу до 28% ВВП [4, с. 41].

Одним із негативних наслідків зниження рівня монетизації є недостатній рівень капіталізації, який значно нижчий від аналогічних показників у сучасних економіках. Показник капіталізації свідчить про ринкову вартість, яка визначає конкурентну позицію.

Грошова система України має сприяти переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку за рахунок підвищення рівня монетизації економіки. В Україні роль монетизації економіки розглядається більш вузько, з монетарних позицій, і недостатньо враховується її вплив на динаміку економічних процесів. Монетизація є визначальною складовою сукупного попиту і визначає ємкість внутрішнього ринку. Для розвинених країн, в коло яких прагне потрапити Україна, характерною є висока ємкість внутрішнього ринку, що значною мірою зумовлює рівень монетизації економіки (80—100% і більше) [5, с. 100].

Грошова система в умовах високого рівня монетизації — це формуюча константа тривалого переходу на новий інноваційно-технологічний тип розвитку. Також без достатнього рівня монетизації економіки не будуть включені в господарський оборот значна частина землі та інші реальні активи, які визначають грошово-фінансовий потенціал економіки [6, с. 69].

Існуюча динаміка підвищення рівня монетизації в Україні має позитивний характер, проте її досягнутий рівень ще майже вдвічі нижчий від його значення не лише в розвинених країнах, а й у колишньому СРСР (80%). Процес підвищення монетизації економіки має супроводжуватись адаптацією економіки до зростаючих обсягів грошової маси, що має, з одного боку, забезпечувати їх ефективне використання, з іншого, — стримувати інфляційний тиск.

В Україні спостерігалось підвищення рівня монетизації економіки за відносно стабільних цін. Проте з 2007 р. зростання інфляції прискорилось. Особливо зросла інфляція в 2008 р. і набула немонетарного характеру. За таких умов намагання НБУ обмежити обсяги кредитування для стримування зростання цін мало протилежний результат.

Світова фінансова та економічна криза в Україні найгостріше виявилась у банківській системі, яка втратила свій кредитний потенціал, що різко скоротило можливості реального сектора економіки отримувати пози-

ки. Проте, в умовах скорочення кредитування та можливості для збуту продукції почалося падіння ВВП та зростання інфляції. За таких обставин виникає передумова до зниження або різкого гальмування процесу монетизації економіки, що руйнує потенціал зростання української економіки.

Крім того, до критичного рівня (не менше 60% від ВВП) грошову масу заміщають долари США, тим самим виводячи з процесу регулювання велику частину грошей. Таким чином, через зростання вартості комерційних кредитів, що у декілька разів перевищує рентабельність реального сектора, грошові ресурси покидають його і йдуть в сферу торгівлі, фінансових спекуляцій тощо. Таким чином, органи управління не добиваються оголошених цілей придушення інфляції, а тільки втрачають найважливіший важіль контролю над монетарною системою країни.

Стратегічні дослідження тимчасових рядів, що виражають річні макроекономічні показники 28 країн з перехідною економікою в 90-ті роки ХХ століття показали, що позитивна кореляція між темпами інфляції і сукупним обсягом грошової маси М2 спостерігається тільки в Україні і Румунії, а негативна — в Угорщині, Словенії, Чехії, Словаччині, Молдавії, Азербайджані, Казахстані, Естонії, Литві, Китаї і В'єтнамі, а також в Латвії і Росії. При цьому стійку негативну кореляцію між темпами інфляції і відношенням М2 до ВВП демонструють Польща, Словенія і Китай (у цих країнах вона складає більше 80%), а також Румунія і Хорватія.

Дослідження, проведені експертами Світового банку, також показали наявність цілком певної зворотної кореляції між ступенем монетизації економіки і темпами інфляції: чим менше грошей в обігу, тим вище темпи інфляції. Цей висновок, що суперечить монетаристській логіці, недововижний і, більш того, легко пояснюється, якщо взяти до уваги згаданий вище ефект процентної ставки.

Інші пояснення цього факту полягають у тому, що органи управління можуть контролювати (до відомих меж) лише обсяг грошового агрегату М2, тоді як поведження менш ліквідних агрегатів з набагато більшою працею піддається управлінню. Тому жорстке обмеження маси М2 реально викликає не зниження обсягу грошової маси, а лише погіршення її якості, натомість щодо ліквідних і тих, що достатньо легко враховуються, грошових ресурсів, починається обіг різного роду фінансових неліквідів (векселів, сертифікатів, інших боргових зобов'язань). Очевидно, експерти МВФ називають пропонувані ними комплекс заходів отриманням контролю над обсягом грошової маси, тоді як насправді її реальний обсяг в результаті застосування їх рекомендацій значно виходить з-під контролю уряду і веде до доларизації економіки.

Негативно позначається стиснення грошової маси на реальному секторі економіки. Тому, як в здоровій, зростаючій економіці має місце мультиплікатор попиту (одна гривня, що виплачується з бюджету держави, обертається декількома гривнями інвестицій, вкладених у різні галузі економіки, по ланцюжку, створюючи попит на продукцію один одного), так само в кризовій економіці включається зворотний мультиплікатор.

Спроба стиснення грошової маси, яка проводилася в Україні, нічого хорошого не могла дати ще і тому, що не враховувався низький коефіцієнт монетизації, який має місце в економіках цих країн. При цьому він у декілька разів

менше порогового значення (60%). В Україні станом на 01.01.2010 роки він склав 47,9 %, тобто національній економіці бракує грошової маси у розмірі 52,1 %, яку замінюють іноземні грошові знаки, в основному долари США.

Виникає закономірне питання: в чому причина інфляції в Україні? З економічної теорії відомо, що основною причиною інфляції є перевищення грошової маси над товарною. На практиці існує дещо інша тенденція. Оскільки національна економіка відкрита, то за законом "сполучених посудин" внутрішні ціни постійно прагнуть досягти рівня світових. Тому ростуть витрати наших товаровиробників, що викликає зростання цін товарів і послуг, і відповідно інфляцію.

Величезна маса чужих грошей (іноземної валюти, яку в 5 разів більше вітчизняної) робить неможливим проведення керованої монетарної політики Національним банком і урядом. Це торкається, перш за все, антиінфляційної політики, проведення курсової політики, надійності й передбаченості заощаджень, платежів.

Досвід Китаю наступний. Введено поняття "критичний імпорт"; закупляються за кордоном тільки технології, патенти і заводи "під ключ". Для всіх регіонів, галузей, підприємств введено поняття "валютний баланс". Наприклад, турфірми можуть одержати стільки валюти на закордонні тури, скільки вони запрацюють на внутрішньому туризмі.

Якщо узяти досвід возз'єднання Німеччини, то насамперед, як пише відомий німецький економіст Хорст Зіберт в своїй книзі "Ризик об'єднання", були змінені "спотворені і фальсифіковані ціни", які різко відрізнялися від світових. Цьому сприяє програма по переходу цін національної економіки на рівень цін європейських країн.

Встановленню монетарних нормативів, пропорцій національної економіки сприяє приведення їх значень на рівень європейських країн. Тому, щоб увійти до світового розподілу праці на справедливих умовах, необхідно довести масштаб цін в Україні до світового рівня. Це планується почати з інфраструктурних послуг, які визначають ціновий рівень, собівартість товарів і послуг ЖКГ. Вже переглянуті ціни на газ. 70% національного ВВП або споживається всередині, або може продаватися за світовими цінами. А більш конкурентоздатна продукція (інші 30% — в основному, складна машинобудівна продукція) продається за цінами в рази нижче за світових. По цих підприємствах повинна бути прийнята окрема програма з підвищення їх конкурентоспроможності на розвинених ринках.

На рівень інфляції може впливати так званий інфляційний "перегрів" економіки, коли швидкий приріст інвестицій не викликає адекватного збільшення поточного обсягу ВВП через його наближення до рівня потенційного ВВП.

Як відомо, потенційний обсяг ВВП визначається останньою одиницею граничного (найдефіцитнішого) ресурсу. В економіці Китаю, наприклад, протягом останніх двох десятиліть таким граничним ресурсом є електроенергія. У працедефіцитних регіонах досягнення потенційного ВВП пов'язано із станом так званої повної зайнятості. У капіталодефіцитних регіонах досягнення потенційного ВВП пов'язано із ступенем перекладу національного речовинного багатства в зручну грошову форму. Такий стан характерний для країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, у яких зазвичай вартість

землі, викопних багатств і нерухомості не представлена в банківському капіталі через відсутність відповідних правових і інституційних змін.

У період інфляційного "перегріву" стимулювання інвестиційного процесу натрапляє на обмеження у вигляді дефіциту ресурсів, кількість яких не може бути в належному ступені збільшено, унаслідок чого приріст інвестицій викликає підйом загального рівня цін без адекватного приросту ВВП.

Таким дефіцитним ресурсом для України, безумовно, є грошовий капітал. Багато промислово розвинених країн, маючи в своєму розпорядженні порівняно невеликі запаси природних ресурсів і енергоносіїв, концентрують основні виробничі потужності на серединних завершальних стадіях технологічного циклу: у переробній і оброблювальній промисловості, сфері послуг, виробництві кінцевої продукції. Цей тип технологічної структури вважається прогресивним.

На відміну від розвинених, потенціал більшості країн, що розвиваються, навпаки, зосереджений на початкових стадіях технологічного циклу — в добувній і галузях первинної переробки, тобто в ресурсній сфері. Вони експортують первинні ресурси, енергоносії і продукти їх переробки, імпортуючи кінцеву продукцію. Такий тип технологічної структури в світовій практиці прийнято називати колоніальним.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в Україні спостерігається стійкий перекіс в пріоритетах "технологічного" і "сировинного" сценаріїв розвитку на користь останнього. В інноваційній економіці системоутворювальними можуть бути тільки високотехнологічні виробництва. Очевидно, що потрібно робити упор в структурній політиці на виробництво наукоємної продукції. Для цього потрібно побудувати відповідний механізм розширеного відтворення, створити відповідний потенціал національної економіки, відповідні розвиненим економікам ринкові інститути.

Література:

1. Бабич Л.М. Особливості бюджетного забезпечення функцій держави у контексті положень чинного законодавства // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 5 (23). — С. 17—22.
2. Гайдуцький П. Модернізація податкової служби у контексті інноваційного розвитку // Науковий вісник Академії державної податкової служби України. — 2002. — № 4 (18). — С. 14—18.
3. Мельничук В. Економічне зростання і проблеми державного фінансового контролю // Економіка України. — 2006. — № 12. — С. 21—28.
4. Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітонько О.М. Макроекономіка: підручник. — К.: Либідь, 1999. — 288 с.
5. Скрипниченко М.І., Геєць В.М. Від екзогенно залежної до ендогенно орієнтованої стратегії розвитку економіки // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Гейця. — К.: ІЕП; Фенікс, 2003. — С. 95—107.
6. Чугаєв А.О. Роль податків в економіці держави // Податковий аудит / За загальною редакцією Оніщенко В.А., Чугаєва А.О. — Вид-во АПДСУ, 2003. — 316 с. *Стаття надійшла до редакції 13.04.2010 р.*